

❖ **Osumljenec,
obdolženec obtoženec,
obsojenec – kdo je kaj?**

Osumljenec, obdolženec, obtoženec, obsojenec – kdo je kaj?

Novinarji ne spoštujejo razlik med termini – Demšar, Šuštar in Šubic spoznani za krive pred razsodbo sodišča – Kaj pa domneva nedolžnosti? - Kako odpraviti napake?

Kaj pomeni domneva nedolžnosti in kaj termini osumljenec, obdolženec, obtoženec, obsojenec, je jasno definirano v Zakonu o kazenskem postopku, ustavi in mednarodnih dokumentih. Ker pa so eno besede na papirju in drugo praksa, sem v diplomskem delu z enakim naslovom kot ta članek raziskala, ali novinarji v Sloveniji spoštujejo »besede na papirju«. In rezultat? Ne.

V 144. členu Zakona o kazenskem postopku je zapisano, da je osumljenec tisti, zoper katerega se vodi predkazenski postopek. O obdolžencu govorimo, ko zoper osebo teče preiskava, ali je zoper njo vložena obtožnica, obtožni predlog ali zasebna tožba. Če postane obtožnica pravnomočna, govorimo o obtožencu. Obsojenec pa je tisti, zoper katerega je s pravnomočno sodbo ugotovljeno, da je kazensko odgovoren. To pomeni, da pritožba ni več možna.

V 27. členu ustave je opredeljena domneva nedolžnosti: »Kdor je obdolžen kaznivega ravnanja, velja za nedolžnega, dokler njegova krivda ni ugotovljena s pravnomočno sodbo.« Tako opredelitev najdemo tudi v 11. členu Splošne deklaracije o človekovih pravicah, 6. členu Evropske konvencije o varovanju človekovih pravic in temeljnih svoboščin in 14. členu Mednarodnega pakta o državljanskih in političnih pravicah.

In ker govorimo o novinarstvu – v 8. členu novinarskega kodeksa je zapisano: »Kadar novinar obvešča s področja pravosodja, upošteva, da nihče ni kriv, dokler ni pravnomočno obsojen.«

To pomeni, da mora novinar do pravnomočnosti sodbe uporabljati posebno slovnično obliko, in sicer »naj bi z deležnikom na l« npr. naj bi umoril.

V ozadju so ljudje

Ob naštevanju teh definicij ne smemo pozabiti, da so v njihovem ozadju ljudje. Napačna uporaba termina lahko spremeni nedolžno osebo v krivca. In tako se znajdemo pri pravnem in moralnem varstvu, o čemer govori Ivanjko¹. Med tem, ko pravno varstvo predstavlja varovanje temeljnih pravic, življenja in zdravja, nam moralno varstvo zagotavlja duševni mir, dostojanstvo ipd. In ravno medijem pripisuje Ivanjko pomembno vlogo pri zagotavljanju slednjega. Vendar ugotavlja, da je človek v medijih pogosto uporabljen kot stvar.

Tudi Čeferin² je kritičen do medijev, saj pravi, da ne pozna države: »/.../ kjer bi tako pogosto ignorirali načelo, da je nekdo nedolžen, dokler ni pravnomočno kaznovan, kakor v tej državi.«

Kritiki Ivanjka in Čeferina lahko pritrdimo na podlagi rezultatov diplomskega dela. Analiza člankov o Jaki Demšarju, Borisu Šuštarju in Marku Šubicu v Delu in Slovenskih novicah je pokazala, da

¹ Ivanjko, Šime (1999) Moralno varstvo in medijsko sojenje. *Kolaps* 1 (10), 58-59.

² v Poler, Melita (1997) *Novinarska etika*. Ljubljana: Magnolija.

novinarji ne spoštujejo domneve nedolžnosti in pomenskih razlik med termini. S tem se je tudi porušila moja hipoteza, da Delo kot kakovosten časopis spoštuje domnevo nedolžnosti in pomenske razlike med termini, Slovenske novice kot tabloid pa ne. Kot napačen se je izkazal tisti del hipoteze, ki se je nanašal na Delo, čeprav velja opozoriti, da bi tudi Novice kljub tabloidnosti morale spoštovati pravila. Omenjene definicije veljajo za vse.

Zdaj pa si oglejmo nekaj primerov napak.

Jaka Demšar

Demšar je bil načelnik uprave za notranje zadeve Kranj. Oktobra 1999 so trije policisti zoper njega vložili kazensko ovadbo, ker naj bi prekorachil pooblastila in prekomerno zapravljajal dovoljene vsote denarja za službeno reprezentanco. Naslednji mesec je ovadbo vložila še uprava kriminalistične službe. Ovadba se je nanašala na sum storitve kaznivega dejanja zlorabe uradnega položaja ali uradnih pravic. Demšar naj bi naročil komandirju kranjske policijske postaje, naj ne kaznuje sedemdesetletne ženske, ki je po kolesarski stezi peljala v napačno smer. Februarja 2001 je kranjsko okrožno državno tožilstvo ovršlo vse kazenske ovadbe.

Novinar Dela se je postavil na Demšarjevo stran, ob tem pa je pozabil spoštovati domnevo nedolžnosti drugih vpletenih. Tako je v članku, 8. julija 1999, identificiral tri policiste, ki naj bi proti Demšarju podali ovadbo, čeprav uradno še ni bilo jasno, kdo so trije policisti. Novinar je celo privlekel na dan njihove domnevne grehe iz preteklosti; eden naj bi nekoč vinjen vozil avto; drugi naj bi prometnim kršiteljem vračal voziška dovoljenja. Ob tem pa je še napisal, da »trojka išče dlako v jajcu«.

Drugi novinar Dela, je ravnal drugače. V članku, 20. decembra 2000, je napisal, da je bil Demšar »odstranjen« s položaja. Tukaj se seveda spomnimo na madeže, ki jih je treba odstraniti, osebo pa ponavadi odstavimo s položaja ali zamenjamo. Da pa ne bi kdo podvomil o Demšarjevi krivdi, je novinar zaključil: »Nekdanji minister Borut Šuklje je že moral imeti nekaj 'trdnega' v rokah, da se je odločil za odstranitev Jake Demšarja s položaja direktorja kranjske policijske uprave.«

Slovenske novice so imele od vsega začetka negativen odnos do Demšarja. Že v prvem članku, 8. julija 1999, lahko preberemo: »Nekatere obtožbe vsekakor držijo in če smo natančnejši – čeprav le po neuradnih informacijah – so tudi že dokazane.«

Za konec še nekaj statistike; Delo je objavilo šest člankov, napake so se pojavile v treh. Novice so objavile štiri članke in tudi tukaj so se napake pojavile v treh člankih. Zanimivo pa je, da so Novice tik pred odločitvijo kranjskega tožilstva objavile dva članka, ki ju je napisal Demšar in v katerih pojasnjuje, da so bile vse obtožbe izmišljene.

Boris Šuštar

Novembra 2000 so ljubljanski kriminalisti aretirali takrat državnega sekretarja na ministrstvu za gospodarstvo dr. Borisa Šuštarja. Osumili so ga in kasneje obtožili jemanja podkupnine, ki naj bi mu jo dal nek podjetnik v zameno za nepovratna sredstva ministrstva za gospodarstvo. Šuštarju naj bi pri

tem pomagali njegova žena Rozana Šuštar, Boštjan Šoba in Stane Droljc. Junija 2001 je bil Šuštar prvostopenjsko obsojen zaradi jemanja podkupnine na tri leta zapora, sedem milijonov tolarjev kazni in dveletno prepoved opravljanja poklica povezanega z upravljanjem proračunskih sredstev. Droljc je bil na prvi stopnji obsojen na leto dni zapora in tri milijone tolarjev kazni zaradi pomoči pri jemanju podkupnine. Šoba je bil zaradi lažnega izdajanja za uradno osebo prvostopenjsko obsojen na štiri mesece zapora pogojno s preizkusno dobo dveh let. Oproščen pa je bil obtožbe pomoči pri jemanju podkupnine. Šuštarjeva je bila na prvi stopnji oproščena. Tožilstvo in obramba sta se pritožila na razsodbo, vendar višje sodišče do dne, ko je bil ta članek oddan, še ni odločalo o pritožbi. Šuštar je podal kazenske ovadbe zoper nekatere osebe, ki so vodile preiskavo oz. postopek. Trdi, da je žrtev politične zarote.

Pri tem primeru si oglejmo, kako lahko novinar posredno krši domnevo nedolžnosti, ne da bi pri tem napisal npr. jemal je podkupnino.

Novinar Dela je v članku, 20. decembra 2000, v prizadevanju po čim večjem senzacionalizmu postavil dogajanje v takšen kontekst, da je Šuštar prikazan kot nevaren zločinec. Tako izvemo, da so Šuštarja zjutraj »skozi stranska vrata vtihotapili v sodno palačo«. Tukaj je potem »vladalo obsedno stanje«. Varnostniki sodišča in kriminalisti so si »pozorno ogledovali vsakega mimoidočega«. Eden izmed kriminalistov se je »kljub oblačnemu in deževnemu vremenu ves čas skrival za črnimi sončnimi očali«.

Opis ustreza prizorom iz mafijskih filmov, v katerih skesan član mafije priča proti ostalim, zato ga kriminalisti skrbno varujejo, da ga ne bo kdo ubil.

Najbolj direktno kršenje domneve nedolžnosti najdemo v Slovenskih novicah, 13. novembra 2001. Novinar je napisal, da je bil za Šuštarja odrejen pripor: »Razlogi: ponovitvena nevarnost in vplivanje na priče oz. uničenje dokazov. Resnici na ljubo: za vse je imel dr. Boris Šuštar polna dva dneva časa. Ne dvomimo, da je priložnost temeljito izkoristil.«

Pri kršenju domneve nedolžnosti velja omeniti tudi fotografije. Delo in Slovenske novice sta 13. februarja 2001 objavila fotografijo Šuštarja, vklenjenega v lisice; Delo celo na prvi strani. Najboljši komentar takih fotografij lahko najdemo v Sobotni prilogi³, kjer je Luj Šprohar napisal: »Časi javnih obešanj in giljotiniranj so že za nami, ali pa morda ne.«

V primeru Šuštar se je pokazalo tudi nepoznavanje terminov. Novinar Dela je v podnaslovu članka, 28. aprila 2001, pravilno napisal »na sojenju dr. Borisu Šuštarju in soobtožencem (podčrtala P. M.)«, saj je bila obtožnica že pravnomočna, v prvem stavku vodila pa govori o Šuštarju in soobdolžencih. V nadaljevanju članka še enkrat uporabi soobtoženci. Zanimivo je, da je isti novinar v članku, 10. februarja 2001, dosledno uporabljal termin obdolženec in soobdolženci, ker takrat obtožnica še ni bila pravnomočna. Kako je možno, da enkrat uporablja pravilni termin drugič pa napačen. Odgovor najdemo v viru informacij. Članek s pravilnim terminom je nastal na podlagi izjav predsednika

³ Šprohar, Luj (2001) Razkazovan v lisicah. *Sobotna priloga*, 21. 4.:19.

ljubljskega okrožnega sodišča Aleša Zalarja. Članek z napačnim terminom pa je bil le obnova celotne zgodbe. Novinar je torej uporabljal kot vir prejšnje prispevke in ne strokovni vir.

Podobne napake najdemo tudi v Slovenskih novicah. Novinarje najbolj begata termina obdolženec in obtoženec.

In če zopet zaključimo s statistiko; od 24 člankov v Delu jih je 12 vsebovalo napake – v dveh sta bila napačno uporabljena termina obdolženec in obtoženec, v desetih primerih je bila kršena domneva nedolžnosti. Pri Novicah pa je vsebovalo napake enajst člankov od 15. V devetih je bila kršena domneva nedolžnosti, v enem je bil še napačno uporabljen termin obtoženec, napačna uporaba pa se je pojavila še v dveh člankih.

Marko Šubic

Šubic je bil oktobra 2001 pravnomočno obsojen odvzema mladoletne osebe, ker je marca 1997 izpred vrtca odpeljal sina Jurija. Nekaj časa sta bila v tujini, julija 2001 pa so ju našli policisti v Kranjski Gori. Kaznovan je bil z letom dni zapora pogojno s preizkusno dobo petih let.

Novinar Dela je že v prvem članku, 22. julija 2001 napisal: »/.../ kljub raznim ugibanjem, zakaj je Marko Šubic ugrabil Barbarinega sina Jurija /.../ (podčrtala P. M.)«.

Novice pa so že 29. marca 1997 objavile članek, v katerem je novinar napisal: »Jurija Šubica, avgusta bo star šest let, je iz vrtca ugrabil njegov oče, 30-letni Marko Šubic.(podčrtala P. M.)« V nadaljevanju lahko tudi preberemo »Marko Šubic, oče ugrabitelj«. Domneva nedolžnosti?

Tudi v primeru Šubic najdemo napačno rabo terminov obdolženec in obtoženec. Novinarji pogosto ne vedo ali pa pozabijo, da vložena obtožnica še ne »naredi« obtoženca, ampak obdolženca.

Tudi ta primer ni potrdil, moje hipoteze. Delo je objavilo osem člankov, v treh so novinarji kršili domnevo nedolžnosti, v enem pa je novinar uporabil napačen termin. Slovenske novice so objavile le štiri članke, v dveh so novinarji kršili domnevo nedolžnosti, v enem pa je novinar uporabil napačen termin.

Vzroki za napake

Analiza omenjenih člankov je torej pokazala, da niti Delo niti Slovenske novice ne spoštujejo domnevo nedolžnosti in pomenske razlike med termini osumljenec, obdolženec, obtoženec, obsojenec. Novinarji Novic so res naredili več napak, vendar so rezultati Dela kljub temu slabi. V vseh treh primerih v Delu je polovica objavljenih člankov vsebovala napake, pri Slovenskih novicah približno tri četrtine v vsakem primeru. Ponavljajoče se številke kažejo, da napake niso naključne, ampak kronično prisotne. Tri glavni vzroki za napake so neznanje, površnost in senzacionalizem.

Neznanje se kaže v nepoznavanju terminov. Površnost se je pokazala v člankih, kjer so novinarji izmenično uporabljali obliko za izražanje domneve (naj bi z deležnikom na l) in trdilno obliko. Očitno niso videli potrebe, da bi bili pozorni, kdaj lahko uporabljajo katero, pri nekaterih pa je bila izmenična uporaba tudi posledica neznanja. Senzacionalizem se je pokazal predvsem pri uporabi bombastičnih

naslovov (Mafije se vsak boji – Delo, 20. 4. 2001:17), namigovanj na zarote in spektakularnih opisih sojenj.

Ali lahko odpravimo vzroke napak? Mediji se branijo, da morajo biti senzacionalistični, če hočejo preživeti na trgu, vendar to ni opravičilo za neznanje in površnost. Prednost domneve nedolžnosti in terminov je v tem, da so jasno definirani. Izgovor, da je prišlo do napake zaradi nejasnosti tukaj ni mogoč. Novinarji, ki poročajo o kriminalnih dejanjih in sodnih postopkih, morajo dobro poznati Zakon o kazenskem postopku in Kazenski zakonik Republike Slovenije. Seveda se od njih ne zahteva, da znajo vse definicije na pamet. Pomembno je, da vedo kam pogledati, ko so v dilemi, kaj je prav in kaj ne. Z malce truda lahko tako odpravijo neznanje, z malce več pozornosti pri pisanju pa površnost. Spremembe se seveda ne bodo zgodile čez noč, pomembno pa je, da novinarji delujejo v smeri sprememb na boljše. Glede senzacionalizma pa še tole; vprašanje je, do katere mere si lahko kakovostni mediji privoščijo senzacionalizem. Vrnimo se k Delu; če bo zašel v pretiran senzacionalizem, se lahko zgodi, da bo izgubil bralce, ki v njem iščejo kakovost, hkrati pa ne bo pridobil senzacij željnih bralcev, saj so za te Slovenske novice še vedno bolj privlačne.

POLONA MOVRIN